Opgesteld door: Julia van Leeuwen (antwoordspecialist) en Niek van den Berg (kennismakelaar)
Vraagsteller: leraar primair onderwijs
Referentie: Kennisrotonde. (2020). *Hoe groot is de voortijdige uitstroom van pabo-studenten en startende leraren in het primair onderwijs? En wat zijn redenen voor voortijdige uitstroom?* (KR.782). Den Haag: Kennisrotonde.

18 februari 2020

Vraag

Hoe groot is de voortijdige uitstroom van pabo-studenten en startende leraren in het primair onderwijs? En wat zijn redenen voor voortijdige uitstroom? Zijn er verschillen met andere sectoren?

Kort antwoord

Sinds 2014 is de uitval van pabo-studenten afgenomen. In het studiejaar 2015/2016 viel 13% van de voltijd- en 28% van de deeltijdstudenten uit. Een deel van de studenten die uitvallen kiest voor een andere (ho)opleiding. Mannen, studenten met een niet-westerse achtergrond en studenten met een mbo-vooropleiding vallen relatief vaker uit.

Ook onder startende leraren in het po neemt de uitval de laatste jaren af. De meest recente cijfers laten zien dat na één jaar ongeveer 8% van de starters het beroep verlaten heeft en na drie jaar ongeveer 15%. Uitvalredenen van starters in het po lijken vergelijkbaar met die van starters in het vo. Het betreft vooral persoonlijke omstandigheden (bijvoorbeeld persoonlijke of gezondheidsproblemen), kenmerken van het beroep (bijvoorbeeld werkdruk en stress), kenmerken van de school (bijvoorbeeld gebrek aan doorgroeimogelijkheden, haperende communicatie), en minder goede relaties binnen de school met collega's en leidinggevenden.

Vergelijkingen met andere sectoren zoals zorg en politie zijn bij gebrek aan gegevens lastig te maken. Wel is in alle sectoren sprake van een relatief hoge werkdruk, die lijkt bij te dragen aan uitval van (startende) medewerkers.

Toelichting antwoord

De afgelopen jaren is de belangstelling voor uitval van startende leraren toegenomen, onder meer door het oplopende lerarentekort in Nederland. Uitval betekent het verlaten van het beroep van leraar, al dan niet vrijwillig, voordat de pensioenleeftijd is bereikt.

Eerder heeft de Kennisrotonde al een vraag beantwoord over uitval van startende leraren in het vo (Kennisrotonde, 2019). Het huidige antwoord gaat over voortijdige uitstroom van pabo-studenten uit de opleiding en van startende leraren uit het po.

Studenten en startende leraren behouden is belangrijk, mede gezien lerarentekorten

De verwachting is dat het po in Nederland in 2024 tegen de 2000 (fulltime) leraren en directeuren tekort komt. Dit tekort loopt waarschijnlijk op tot meer dan 8000 in 2029, als er niets verandert in beïnvloedende factoren (Onderwijs in cijfers, 2019a). Het aantal onvervulde vacatures (vacaturedruk) is het grootst in regio's waarin de leerlingaantallen toenemen. Het tekort aan leraren in het po is terug te zien in een gunstige arbeidsmarktpositie voor pabo-afgestudeerden (*Loopbaanmonitor onderwijs,* 2019) en ook neemt de deelname aan de pabo toe, mogelijk deels door de interesse voor alternatieve routes naar het leraarschap (zie verder tekstkader).

Gunstige arbeidsmarktpositie pabo-afgestudeerden

Het tekort aan leraren in het po is terug te zien in een gunstige arbeidsmarktpositie voor pabo-afgestudeerden Steeds meer pabo-afgestudeerden geven aan dat ze na hun afstuderen een baan vinden binnen het onderwijs, dat ze een regulier contract hebben (dus anders dan bijvoorbeeld vervanging van zwangerschapsverlof) en dat ze zicht hebben op een vast contract. Ongeveer 90% van de pabo-afgestudeerden uit 2018 heeft een half jaar na afstuderen een baan in het onderwijs. Ter vergelijking: voor afgestudeerden van de lerarenopleiding vo en middelbaar beroepsonderwijs (mbo) is dit 73%.

Groeiende deelname aan de pabo en meer routes naar het leraarschap
Sinds 2016 neemt het aantal deeltijdstudenten op lerarenopleidingen toe. Mogelijk heeft dit te maken met de toegenomen interesse voor alternatieve routes naar het leraarschap (Van den Berg & Scheeren, 2019). Ten eerste heeft bijvoorbeeld van de deeltijdstudenten op de pabo 71% al eerder een opleiding in het hoger onderwijs voltooid (Inspectie van het Onderwijs, 2019). Een tweede alternatieve route is om een lesbevoegdheid te verwerven via een zij-instroomregeling. Deelnemers daaraan zijn niet officieel ingeschreven als student en ontvangen geen hbo-diploma, maar wel een lesbevoegdheid. Dit traject wordt steeds populairder, met bijvoorbeeld in 2018 337 aanvragen voor zij-instromers in het po (Van den Berg & Scheeren, 2019). Ten derde is het sinds 2008 mogelijk om een opleiding tot leerkracht basisonderwijs te volgen aan de academische pabo. In 2016 was 5% van het totale aantal pabo-studenten ingeschreven op een academische pabo (Sectorbeeld Onderwijs, Inspectie van het Onderwijs, 2017).

De oorzaken van de tekorten aan leraren zijn divers en complex, en hebben voor een groot deel te maken met vergrijzing. Nieuwe leraren kunnen de tekorten wel enigszins opvangen, maar de uitval onder starters remt dit af. Inzicht in de uitval(redenen) van pabo-studenten en startende leraren in het po kan helpen de starters te behouden in het onderwijs, wat zowel kwantitatief gezien (genoeg handen in de klas) als vanuit kwalitatief oogpunt (onderwijskundig kapitaal) van belang is (zie ook Kennisrotonde, 2019).

Dalende uitval van pabo-studenten en van startende leraren in het po

Het beschikbare onderzoek over uitval uit pabo en po komt uit verschillende bronnen met deels verschillende onderzoeksgroepen. Uitgaande van de meest recente beschikbare cijfers is het - wat verbrokkelde - beeld als volgt:[1]

- *Tijdens de pabo*: De uitval uit de pabo was tot en met 2014 met name hoog bij mbo-instromers. In het studiejaar 2014/2015 was de uitval van voltijdstudenten op de pabo tijdens het eerste studiejaar 21%. Hierna daalde de uitval van de voltijders sterk (13% in 2015/2016). Daarmee vergeleken was en bleef de uitval onder deeltijdstudenten op de pabo hoger: 30% in 2014/2015 en 28% in 2015/2016 (Sectorbeeld Onderwijs, 2017). Overigens daalde tussen 2015 en 2017 het aantal pabo-studenten met meer dan 20% (Sectorbeeld Onderwijs, 2017), mede door herziene vooropleidingseisen en (daarmee samenhangende) dalende instroom van mbo'ers.

  De uitval van studenten op de pabo is de afgelopen jaren steeds vergelijkbaar met de uitval bij andere (bachelor)opleidingen in het hoger onderwijs. Cijfers met betrekking tot diplomarendement laten zien dat van de pabo-studenten die startten in 2010 en die na het eerste studiejaar de opleiding vervolgden, 65% ook binnen vijf jaar (nominale duur + 1 jaar) een diploma had behaald (Sectorbeeld Onderwijs, 2017).

- *Direct na het afstuderen van de pabo*: van het cohort dat in 2013 afstudeerde van de pabo is 13% direct na het afstuderen niet binnen vijf jaar in het onderwijs gaan werken (De Vos e.a., 2019). Deze cijfers blijven door de jaren heen redelijk stabiel. Zo is van het cohort dat afstudeerde in 2017 na één jaar 15% niet werkzaam binnen de onderwijssector (De Vos e.a., 2019). Een deel van de niet-starters in het onderwijs gaat vermoedelijk op een later moment nog wel in het onderwijs werken, maar daar zijn echter (nog) geen cijfers over bekend.

- *Startende leraren binnen vijf jaar na het afstuderen van de pabo*: het percentage startende leraren onder de 30 (en al dan niet bevoegd) dat in de eerste vijf jaren uitvalt uit het po, neemt sinds 2013 af. Dit geldt zowel voor uitvallers na een jaar in het beroep (24% uitval in 2013, 8% in 2017), na twee jaar (11% in 2016) en na drie jaar (15% in 2015) (Onderwijs in cijfers, 2019b). Van de bevoegde afgestudeerden uit 2013 die in het eerste jaar daarna in het onderwijs startten, was 12% na vijf jaar niet meer werkzaam in het onderwijs (De Vos e.a., 2019).

[1] De meest recente cijfers over uitval tijdens de pabo, direct na het afstuderen van de pabo, en binnen vijf jaar na het afstuderen van de pabo staan in verschillende Nederlandse rapportages die gaan over verschillende onderzoeksgroepen. Het Sectorbeeld Onderwijs van de Inspectie van het Onderwijs (2017) richt zich op het onderwijs op de pabo en uitval hierbinnen. De raming van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap gaat over leraren onder de 30 jaar die instromen in het po, zowel afgestudeerden als leraren die nog in opleiding zijn (Onderwijs in Cijfers, 2019). De Loopbaanmonitor Onderwijs (De Vos e.a., 2019) kijkt alleen naar leraren die instromen in het po nadat ze zijn afgestudeerd aan de pabo. Er wordt in de genoemde rapportages geen onderscheid gemaakt tussen de reguliere pabo en de academische pabo; uitvalcijfers vallen alle onder pabo (en niet onder eerstegraads lerarenopleiding). Verder bevatten in de genoemde rapportages geen cijfers over de uitval onder zij-instromers.

Vergelijkingen met andere lerarenopleidingen, vo en andere sectoren

Volgens het Sectorbeeld Onderwijs (2017) is het percentage voltijdstudenten dat uitvalt na één jaar op de opleiding het hoogst op de tweedegraads lerarenopleiding (meest recente cijfers uit 2014: 24%). Op de pabo vallen wel verhoudingsgewijs meer deeltijdstudenten uit dan in de tweedegraads lerarenopleiding (in 2014 30% tegenover 21% tweedegraads). De uitval na één jaar op de opleiding is het kleinst op de universitaire lerarenopleiding: in 2014 viel 12% van de voltijdstudenten en 16% van de deeltijdstudenten uit (Sectorbeeld Onderwijs, 2017).

Van de pabo-afgestudeerden is na één jaar een groter aandeel (78% van het afstudeercohort 2017) werkzaam in het onderwijs in vergelijking met de afgestudeerden van de tweedegraads lerarenopleiding (61%) en de universitaire lerarenopleiding (67%) (De Vos e.a., 2019).

De uitvalcijfers van leraren die beginnen aan een onderwijsbaan maar binnen vijf jaar na afstuderen uitvallen, zijn vergelijkbaar voor po en vo (Kennisrotonde, 2019). Een vergelijking met andere frontlinieberoepen zoals in de zorgsector en bij de politie is bij gebrek aan gegevens niet goed te maken. Wel blijkt dat *werkdruk* een belangrijke redenen is voor uitval onder zowel startende als meer ervaren werknemers in genoemde sectoren (zie ook Kennisrotonde, 2019).

Overstap naar andere studies en persoonlijke kenmerken hangen samen met uitval pabo

Over de redenen voor uitval tijdens de pabo is niet veel bekend. Wel is duidelijk dat een deel van de studenten die stopt met de pabo overstapt op een andere studie. Voor cohort 2010 was na één jaar 17% van de studenten geswitcht naar een andere opleiding en na vijf jaar 22% (Sectorbeeld Onderwijs, 2017). De meerderheid van deze studenten kiest voor een (andere) opleiding buiten de onderwijssector. Een ander deel van de studenten verdwijnt helemaal uit het hoger onderwijs.

Er is wel enig onderzoek naar factoren die samenhangen met uitval tijdens de pabo (Sectorbeeld Onderwijs, 2017). Zo vallen mannen iets vaker uit dan vrouwen en vallen studenten met een niet-westerse achtergrond iets vaker uit dan studenten met een westerse achtergrond. Ook is er een relatie met het opleidingsniveau: studenten met een mbo-vooropleiding vallen vaker uit dan studenten met een havo- of vwo-achtergrond. Zoals eerder genoemd is de uitval van studenten met een mbo-achtergrond wel gedaald sinds het aanscherpen van de vooropleidingseisen in 2015.

Persoonlijke en contextfactoren zijn redenen voor uitval starters primair onderwijs

Er is nog niet veel onderzoek gedaan naar redenen voor uitval uit het onderwijs. Zoals het eerdere Kennisrotonde-antwoord over uitval uit het vo beschrijft, worden vooralsnog vier categorieën als de (belangrijkste) redenen voor uitval van starters (in zowel po als vo in Nederland) onderscheiden (Kennisrotonde, 2019):

- persoonlijke omstandigheden (persoonlijke problemen, gezondheidsproblemen);
- kenmerken van het beroep (werkdruk, (on)tevredenheid, (emotionele) stress, laag salaris);

- kenmerken van de school (onduidelijke verwachtingen, ontbreken van doorgroeimogelijkheden, ontbreken van communicatie);
- (minder goede) relaties binnen de school (ontbreken van steun en feedback, slechte relatie met het management en collega's, gevoel van isolatie) (Den Brok, Wubbels, & Van Tartwijk, 2017).

Daarnaast blijken enkele achtergrondkenmerken relevant (De Vos e.a., 2019). Zo zijn een jaar na het afstuderen van de pabo mannen vaker dan vrouwen in het onderwijs aan het werk, is de kans om na een jaar in het onderwijs te werken als je in het westen van het land woont groter dan in het noorden, en is deze kans ook groter voor afgestudeerden zonder migratieachtergrond in vergelijking met afgestudeerden met migratieachtergrond. Een deel van de afgestudeerden van de pabo staat overigens één jaar na afstuderen nog ingeschreven als student in het hoger onderwijs (De Vos e.a., 2019). Waarschijnlijk volgen zij op dat moment dus nog een andere opleiding.

Verschillende studies geven aan dat startende leraren begeleiden in de vorm van inductieprogramma's succesvol is in het verkleinen van uitval onder startende leraren (Borman & Maritza Dowling, 2008; Ingersoll & Strong, 2011; Smith & Ingersoll, 2004) en dat begeleiding van starters bijdraagt aan de werktevredenheid (De Vos e.a., 2019).

Geraadpleegde bronnen

Borman, G. D., & Maritza Dowling, N. (2008). Teacher attrition and retention: A meta-analytic and narrative review of the research. *Review of Educational Research, 78*(3), 367–409.

De Vos, K., Fontein, P., & Vrielink, S. (2019). *Loopbaanmonitor Onderwijs*. Tilburg: CentERdata.

Den Brok, P., Wubbels, T., & Van Tartwijk, J. (2017). Exploring beginning teachers' attrition in the Netherlands. *Teachers and Teaching: Theory and Practice, 23*(8), 881-895.

Ingersoll, R. M., & Strong, M. (2011). The Impact of Induction and Mentoring Programs for Beginning Teachers: A Critical Review of the Research. *Review of Educational Research, 81*(2), 201-233.

Inspectie van het Onderwijs. (2017). *Sectorbeeld Onderwijs*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Inspectie van het Onderwijs. (2019). *Maatwerk voor aankomende leraren: Onderzoek naar maatwerk in deeltijd lerarenopleidingen*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Kennisrotonde. (2019).*Wat zijn (belangrijkste) redenen voor uitval van vo-leraren uit het beroep in de eerste vijf jaren?* (KR.708). Den Haag: Kennisrotonde.

Onderwijs in Cijfers. (2019a). *Prognoses arbeidsmarkt po.* Geraadpleegd op 5 februari 2020 via

Onderwijs in Cijfers. (2019b). *Uitval startende leraren primair onderwijs.* Geraadpleegd op 5 februari 2020.

Smith, T. M., & Ingersoll, R. M. (2004). What Are the Effects of Induction and Mentoring on Beginning Teacher Turnover? *American Educational Research Journal, 41(3),* 681-714.

Van den Berg, D. & Scheeren, J. (2019). *Arbeidsmarktanalyse primair onderwijs 2019: De arbeidsmarkt in beeld.* Den Haag: Arbeidsmarktplatform PO.

Meer weten?

Kennisrotonde: (2019) *Wat zijn (belangrijkste) redenen voor uitval van vo-leraren uit het beroep in de eerste vijf jaren?* (KR.708).

Instroom en uitstroom op de pabo

Onderwijssector

po

Trefwoorden

Uitval pabo, uitval startende leraren po